

KENTLEŞME VE YOKSULLUK BAĞLAMINDA SOSYAL HİZMET UZMANININ MESLEKİ ROLLERİ

Professional Roles Of Social Workers In The Context Of Urbanization And Poverty

Arş. Gör. Serdarhan DURU
Ankara Üniversitesi, duruserdarhan01@gmail.com

Arş. Gör. Erdinç KALAYCI
Ankara Üniversitesi, kalaycierdinc@gmail.com

Duru, S. & Kalaycı, E. (2017). "Kentleşme Ve Yoksulluk Bağlamında Sosyal Hizmet Uzmanının Mesleki Rollerini", Vol:3, Issue:17; pp: 224-230 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
26/11/2017
Makale Yayın Kabul Tarihi
The Published Rel. Date
21/12/2017

Anahtar Kelimeler

Kentleşme, Yoksulluk,
Sosyal Hizmet, Mesleki
Roller

Keywords

Urbanization, Poverty,
Social Work, Professional
Roles

ÖZ

Toplumların iktisadi, siyasi, kültürel ve sosyal hayatlarında ortaya çıkan köklü değişimleri içeren kentleşme süreci, küreselleşmeyle birlikte hayatımıza yenilikler ve kolaylıklar getirmenin yanında göç, suç, eşitsizlik, çarpık yerleşme ve işsizlik gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Göç, suç, eşitsizlik, çarpık yerleşme ve işsizlik gibi sorunlar ele alındığında temel sebebin yoksulluk olduğu belirtilebilir. Yoksulluk, nedenleri ve sonuçları bakımından incelendiğinde madde bağımlılığı, suç işleme, sokağa itilen çocuklar, aile içi şiddet gibi birçok sorunun temelinde yer aldığı gibi bu sorunların sonuçları itibarıyla engellilik, aile parçalanması, suça sürüklenen çocuklar gibi birçok sorunun da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunların çözüme kavuşturulması için sosyal politikalar geliştirilmekte ve sorunların çözümünde sosyal hizmet müdahaleleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada, sosyal hizmet uygulaması sürecinde sosyal hizmet uzmanının mesleki rollerinin ve işlevlerinin tanımlanması, uygulama sürecinin nasıl ilerlemesi gerektiği hakkında bilgi vermesi ve uygulamanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada kentleşme süreci ve yoksulluk kavramı incelenerek bu bağlamda sosyal hizmet uzmanının bağlantı kurucu, savunucu, öğretici, danışman, vaka yöneticisi ve sosyal değişme ajanı gibi rolleri değerlendirilecektir. Kentleşme ve yoksulluk bağlamında sosyal hizmet alanına katkı sağlayacak bu çalışmanın uygulama sürecinde sosyal hizmet uzmanlarına ve multi-disipliner çalışmalarda meslek elemanlarına rehberlik etmesi bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Urbanization process that includes radical changes that occur in society's economic, political, cultural, and social life with globalization besides bringing innovation and simplicity also brings many problems including immigration, crime, inequality, irregular settlements and unemployment. When problems such as immigration, crime, inequality, irregular settlement and unemployment addressed main cause is to be found is poverty. When poverty is examined in terms of causes and results it is found to be the root of the many problems such as crime, homeless children, domestic violence. Also when looked at the results it causes many problems such as disability, family breakdown and children driven to crime. Social policies and social work interventions are being developed and an important part of resolving problems. At this point, the definition of professional roles and functions of social workers is important for providing information on how the process progress and how the process of social work practice would run in healthy way. In this study, the process of urbanization and the concept of poverty will be examined and in this context the social worker's connective, advocating, educating, counselling, case manager and social change agent roles will be evaluated. It is thought that in context of urbanization and poverty this study will contribute to social work studies and will be useful in guiding social workers and multi-disciplinary professionals in the implementation of the process.

1. GİRİŞ

Yaygın bir yerleşim yeri olarak kent; insanlık tarihi boyunca, insanlar arası ilişkilerin, fiziksel mekâna yansımalarının bir boyutunu oluşturmuştur. Kent kavramı farklı dönemlerde farklı anlamlar içeren dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Latince uygarlık anlamına gelen "civitas" kelimesinden türetilmiş, gelişim sürecinde "polis", "cite", "kent" gibi kavramların yerini, sosyo-ekonomik değişimlere bağlı olarak çeşitli dillerde kullanılan 'bourg', 'ville', 'city', 'urban', 'metropol' gibi kavramlar almıştır. Özellikle, sanayi devriminin ardından kentin tanımlanması, coğrafi biçim, nüfus yapısı, çevre bilim, sosyoloji ve tarihsel özellikler açısından yapılmaktadır. Bu bakımdan ele

alındığında, kavramsal olarak kentin sınırı, sosyolojiden antropolojiye, çevrebilimden coğrafyaya, tarihten ekonomiye kadar pek çok farklı disiplini kapsamaktadır (Ağcadağ, 2011, s.3).

Kentleşme süreci ise toplumsal değişme sürecinin önemli bir boyutu olarak ele alınmaktadır. Batı'da Sanayi Devrimi ile başlayan toplumsal değişim süreci, günümüz az gelişmiş ülkelerinde farklı bir biçimde gelişmiş ve toplumsal gerçeklerin başında yer almıştır. Toplumsal değişme süreci içerisinde kentleşme, neden ve sonuçları bakımından oldukça karmaşık bir özellik sergilemektedir. "Üretim, ticaretlerin ve hizmetlerin süratle büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisiyle dağılım oranının fazla olması ve bu fazlalığın kentin dışında yerleşme yerlerinde iskân edilmeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda da buralarda yaşayanların özel hayatlarında, ekonomik, sosyal ve siyasal davranış açısından etkileyen ve devletin de belirli bir takım faaliyetlerini gerektiren değişiklikler" olarak tanımlanan kentleşme, nedenleri ve sonuçları açısından bazı toplumsal sorunlara neden olduğu için, planlı ve programlı müdahaleyi gerektiren bir değişim süreci olarak açığa çıkmaktadır (Eş ve Ateş, 2004, s.212).

Kaynağını bir toplumun iktisadi ve sosyal yapısındaki değişmelerden alan kentleşmeyi tanımlarken nüfus hareketini ortaya çıkaran ekonomik ve toplumsal değişmelere de yer vermek gerekmektedir. Kentleşmenin iktisadi, sosyal ve siyasal boyutlarını göz önünde bulunduran bir tanım şöyle yapılabilir: Sanayileşme ve ekonominin gelişmesiyle birlikte kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesiyle sonuçlanan, toplum yapısında örgütlenmenin artması, işbölümü ve uzmanlaşmayı gerektiren, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2002, s.21-22). Devletin kentin işleyişi ile ilgili olarak yüklediği hizmetler ve bu hizmetleri gerçekleştirmeye yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlerin yanı sıra günümüzde kentler, sadece resmi kurumların görev ve ilgi alanına giren oluşumlar değil pek çok sivil toplum örgütünün, gönüllü kuruluşların, farklı çıkar gruplarının ve toplulukların belirli amaçlar üzerinde birleşerek faaliyetlerde buldukları yerleşim yerleridir. Bu bakımdan kentleşme, son derece farklı ve hatta zaman zaman birbiriyle çatışan unsurların belirli bir merkez etrafında toplanarak girdiği etkileşim sonucu yaşanan, kültürel, ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişimi meydana getiren bir süreç olarak algılanmalıdır (Gökulu, 2010). Kentleşme, farklı değişim süreçlerini kapsadığı için, kentleşmenin mekânsal, demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok boyutu bulunmakta (Yıldırım, 2014) ve milli gelir ve istihdam yapısında, ağırlığının tarımdan hizmetlere ve sanayiye yönelmesiyle ilgili evrensel bir süreci kapsamaktadır (Bal, 2008, s.51).

2. YOKSULLUK ÜZERİNE

Geleneksel anlamıyla yoksulluk; toplumun belirli bir kesimi için düşük gelir ve harcama seviyesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinden düşük seviyede yararlanma, risklere açık olma ile kamusal karar mekanizmalarından dışlanma ve güçsüzlük olarak açığa çıkmaktadır (Bocutoğlu, 2003, s.223). Yoksulluk, maddi, sosyal ve kültürel imkânlardan yoksunluğu ifade etmekle birlikte sağlık, yaşam beklentisi, sosyal olanaklara erişim, istihdam, öğrenme ve saygınlık gibi birçok meseleyi de etkilemektedir. Bununla birlikte yoksulluğun politika ve siyasetle karmaşık ilişkisini göz önünde bulundurduğumuzda, evrensel bir yoksulluk tanımı yapmanın ne kadar zor olduğu anlaşılabilir (Walker ve Walker, 2009). Dünya Bankası, yoksulluğu, "asgari yaşam standardına erişememe durumu" şeklinde tanımlayarak maddi anlamıyla mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara, üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelirden yoksun olma haline işaret etmektedir. Dünya bankası yoksulluğu parasal gelir bakımından ele almakta, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanmakta ve sosyal boyutları ile yoksulluğun sebep ve sonuçları üzerinde durmamaktadır (Uzun, 2003, s.156).

Yoksulluğa neden olan risk faktörleri ele alındığında, ekonomik durum, hane halkı yapısı, yaş, cinsiyet, engellilik gibi unsurlar göze çarpmaktadır (Walker ve Walker, 2009). Yoksulluğun olası nedenleri arasında sağlık sorunları, duygusal sorunlar, madde kullanımı, kalabalık aileler, mesleki beceri eksikliği, düşük eğitim seviyesi, boşanma, terk edilme ya da eşin vefat etmesi, kumar, suç mağduriyetine bağlı sonuçlar, eksik istidam, düşük gelirli işler, engellilik durumu ve emeklilik sayılabilmektedir (Zastrow, 2010).

TÜİK (2009) verilerine göre; ülkemizde fertlerin yaklaşık % 0,48' i sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının altında, yaklaşık % 18,08'i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Fert sayısı 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden kentsel yerlerde oturanlar

için yoksulluk riski yaklaşık % 40,05 iken, kırsal yerlerde bu oran yaklaşık % 54,06 olarak hesaplanmıştır. Hane halkı sayısının büyüklüğü yoksulluk riskini arttırmaktadır.

2.1. Yoksulluk ve Toplum Refahı

Yoksulluk, insanların sağlık, eğitim, konut ve alt yapı hizmetleri gibi hizmetlere ulaşma durumlarını ve dolayısıyla bireylerin, ailelerin ve toplumun iyilik halini etkilemekte, refah düzeyine doğrudan etki etmektedir.

Birbirini etkileyen ve besleyen bir ilişki ağına sahip olan yoksulluk ve sağlık refah düzeyini etkileyen başlıca faktörlerdendir. Sağlıksız insanların iş piyasası ile olan ilişkilerinde sorun yaşadığı ve sağlık durumlarının iyileşmesi için daha fazla harcama yapmak zorunda kaldıkları için yoksulluğa itilme riskine daha çok açık oldukları ifade edilebilir. Yetersiz beslenme, evsizlik ya da uygun olmayan ortamlarda barınma hastalığa neden olan önemli faktörlerdendir (Walker ve Walker, 2009). Yoksul kesimin sağlık hizmetleri alma imkânı daha azdır ve aldıkları sağlık hizmetleri de daha düşük kalitededir. Yoksul insanlar, hava, su ve çevre kirliliğine daha fazla maruz kalmakta, yetersiz beslenmekte ve hastalık oranları daha yüksek görülmektedir. Bununla birlikte yoksul bölgelerde hizmet sunan okullarda eğitim kalitesinin düşük ve kaynaklara erişimin sınırlı olması beraberinde yoksul gençlerde düşük akademik başarı ve okulu terk etme durumlarını açığa çıkarmaktadır (Zastrow, 2010).

Yoksulluk, genellikle, umutsuzluk, özgüven eksikliği ve fiziksel, duygusal, sosyal gelişim bozukluklarına ve kişinin kendini yetersiz hissetmesine neden olmaktadır. Yoksulluk aynı zamanda duygusal ve davranışsal bozukluklara yatkınlık, alkolizm, suça maruz kalmak ve kısalan ömür anlamına da gelmektedir. Yoksul kişi sosyal, ekonomik ve akademik alanda kendini gösterme imkânından yoksundur. Yoksulluk çoğunlukla gecekondu semtlerinde yaşamak, sorunlu evlilikler sürdürmek, seyahat, dışarıda yemek, sinema, konser, sportif faaliyetler gibi keyif verici şeylerden mahrum kalmak anlamını taşır (Zastrow, 2010). Nüfusun çoğunluğu tarafından "lüks" olarak tanımlansalar bile yoksul insanların genelde yaptıkları ilk fedakârlık, "lüks" olandan uzaklaşmaktır. Yoksul insanların kendilerine uyguladığı bu "ambargo" birçok insanın ailesi ve çevresiyle ilişkisinin kesilmesi anlamını taşımaktadır. Genel stres durumlarıyla birlikte böyle bir "izolasyon" aile ilişkilerine de zarar verebilmektedir (Walker ve Walker, 2009).

Günümüzde suç, şiddet ve korku sarmalı kentin politik gündeminde üst sıralarında yer almaktadır. Korku halinde yaşamak kentsel gelişmeyi olumsuz etkilemekte, kentin yaşam kalitesini düşürmektedir. Kentsel bölgelerde korunaksız kalan nüfus, yeni toplumsal farklılaşmalara ve eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Barınma ihtiyacı bağlamında ortaya çıkan gecekondu olgusu ise önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Yaşanan değişim ve dönüşümlerle birlikte esnek bir yapıda işleyen toplumsal kurumlar, suçun ve şiddetin de yaygınlaşmasına davetiye çıkarmaktadır. Küreselleşme ile birlikte kentsel bölgelerin sosyal güvenceden yoksun, kronik yoksul ve patolojik bulguların göze çarptığı mekânlar haline dönüşmesi ve bu alanların küresel çapta yaygınlaşması kentsel yoksulluğu körüklemiştir (Yılmaz, 2012).

3. YOKSULLUK VE KENTLEŞME BAĞLAMI

Günümüzde yoksulluk yalnızca gelişmekte ya da az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olmaktan çıkmış herkesçe kabul edilen küresel bir sorun haline bürünmüştür. Özellikle kentleşme ile birlikte ortaya çıkan kent yoksulluğu gelişmiş toplumların kentlerinde de en büyük problemlerden birine dönüşmüş ve devletler bu sorun ile ilgili yeni politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır (Mingione, 1996).

Yoksulluk yaygın olarak kırsal kesimlerde görülmesine rağmen daha çok kentsel yaşam alanlarında hissedilmektedir. Kentlere göç eden insanların, kentlerde topraktan ve toprağa bağlı üretimden yoksun kalmaları, ekonomik yaşama bir şekilde katılamaması veya hiç katılamaması durumunda bu insanlar yaşamlarını "kent yoksulu" olarak sürdürmektedirler. Kentteki sanayi ve hizmet sektörünün aradığı eğitim ve niteliklere sahip olunamaması kentsel gelirden yeterli şekilde pay almayı zora sokmaktadır. Bununla birlikte sermayeden yoksun olunması durumunda ise göç eden kişinin kendi işini kurması güçleşmektedir. Niteliksiz iş gücü, yaşamlarını sürdürebilmek için çoğunlukla vasıf gerektirmeyen mesleklerde çalışma imkânı bulabilmektedir. Bu mesleklerin sağladığı gelir düzeyi, kabul görmüş asgari geçim standartları ve yoksulluk sınırının altında olduğundan bu kapsamdaki kişi ve aileler birçok temel ihtiyaçtan yoksun kalmaktadırlar (Şengül ve Es, 2007).

Kentlerin gelişmeyi, kalkınmayı ve daha yüksek yaşam kalitesini temsil ettiği görüşünden yola çıkarak kentlerde yaşayan insanların büyük bir bölümünün yaşam kalitesinin iyi olduğu düşünülmektedir. Ancak özellikle gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi ortaya çıkan birçok eşitsizlikler bu varsayımın doğru olmadığını göstermektedir (Şengül ve Es, 2007). Dolayısıyla kentsel nüfusun artması ile kentlerde karşımıza çıkan, işsizlik, gelir dağılımındaki dengesizlik ve yetersiz hizmetler gibi faktörler kentlerdeki yoksulluk olgusunu yoğunlaştırmaktadır.

Kırsal kesimden, kentlere göç eden insanların yukarıda sayılan eşitsizliklerden dolayı kent yoksulu olarak hayatlarını sürdürmeleri kaçınılmazdır. Ayrıca bu insanların toplumun büyük bir kesiminin yararlandığı ve kentin doğasında bulunan – konut, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, ulaşım, haberleşme, beslenme vb. – hizmetlere ulaşım ve onlardan yararlanma olanakları oldukça düşüktür.

Kentlerde bulunan yoksullar, davranış biçimleri ve geleneksel yapıları nedeniyle bazen kentli ile uyum zorluğu yaşamaktadır. Bu uyum zorluğu zamanla yerini sosyal dışlanma boyutuna bıraktığı takdirde, içinde buldukları sosyoekonomik koşullar, özellikle gençler ve çocuklar arasında madde bağımlılığı, suça yönelme veya itilme gibi sosyal sorunları beraberinde getirmektedir (Kule, 2004).

4. YOKSULLUK VE SOSYAL HİZMET

Kentlerde yoksulluğun derin bir şekilde hissedilir olması ve beraberinde sosyal sorunları ortaya çıkarması; birey, aile ve toplum refahının geliştirilmesini ve iyilik halinin sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet müdahalesi önem kazanmakta ve sosyal hizmetin müdahale sürecinde sosyal hizmet uzmanının üstleneceği roller ve işlevler önemli bir boyut kazanmaktadır.

Yoksullukla mücadele konusunda önemli disiplinlerden biri sosyal hizmettir. Öyle ki, yoksulluk sorunuyla mücadele edilmesi konusu sosyal hizmetin doğuş noktasını oluşturmaktadır. Kuşkusuz 16. yy.daki ekonomik gelişmelerin yarattığı yoksulluk kavramı ile günümüzdeki yoksulluğun sonuçları farklıdır. Ancak, sosyal hizmetin yoksul bireyler, gruplar ve toplulukların haklarının savunma, toplumdaki her birey açısından sosyal adalet ve eşitliği gerçekleştirme çabası hiç değişmemiştir (İçağasioğlu Çoban, 2014).

Yoksulluğa karşı farklı tepkiler veren insanlardan bazıları yoksullukla baş edebilirken bazıları hemen ümitsizliğe düşer ve süregelen endişelerden dolayı yoksul insanların öz benlikleri zarar görür. Yüksek seviyede stres, ruhsal sağlıkta kötüleşme ve tükenmişlik yoksullar arasında yaygındır. Yoksul insanlar, yoksulluğun sebeplerini araştırmak yerine bu durumdan kendilerini sorumlu tutarlar ve yoksullukla başa çıkamadıkları durumlarda kendilerini suçlama davranışı gösterirler. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluğun ortaya çıkardığı “*gizli yaraları*” fark etmeleri ve yoksul insanları basmakalıp yargılarla değerlendirmemeleri gerekmektedir. Bu noktada mağduru suçlayan yoksulluk yargıları tehlike arz etmekte, toplumda varılan genel yargıları yani “*öteki*” olmayı içselleştirmesine ve kendiyile ilgili daha da kötü düşüncelere kapılmasına neden olabilmektedir. İnsanların ihtiyaç duyduğu konut, iş, gelir veya sağlık ihtiyaçları ilgili kurumlar tarafından karşılanmazsa bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için dayandığı bir kapı olarak “sosyal hizmet” karşımıza çıkmaktadır (Walker ve Walker, 2009).

Sosyal hizmet uzmanları yoksullukla mücadelede yapacağı müdahaleleri, mesleğin sahip olduğu bilgi, beceri ve değer temeline dayandırmalıdır. Mesleğin bilgi temelinde yoksul müracaatçılarla birebir çalışmada ve yoksulluk konusundaki politikaları ve hizmetleri geliştirmeye çalışırken kullanılabilecek teori ve yaklaşımlar önemlidir.

Eleştirel yaklaşım bu yaklaşımlardan ilki olmaktadır. Eleştirel yaklaşım, sosyal hizmet uzmanlarına yoksulluğun nedenlerini görebilmek için kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Literatürde yoksulluk, düşük eğitim düzeyi, kültürsüzlük, yaşlı olma, ruh sağlığının bozuk olması gibi bireysel nedenler; ülkedeki adaletsiz gelir dağılımı, doğal afetler, demografik durumlar, savaşlar gibi toplumsal nedenler olmak üzere farklı nedenlere bağlanmıştır (İçağasioğlu Çoban ve Buz, 2008). Sosyal hizmet uzmanı yoksul müracaatçıların bu durumda olma nedenini değerlendirirken eleştirel bakabilmelidir.

Yoksulluk alanında kullanılabilecek bir diğer sosyal hizmet yaklaşımı sistem ve ekolojik sistem yaklaşımıdır. Sistem ve ekolojik sistem yaklaşımı ile sosyal hizmet uzmanı yoksul müracaatçıların durumlarını anlamakta, yoksulluğun nedenleri ve sonuçlarına bir bütün olarak bakabilmektedir. Ayrıca yoksul bireylere ne tür hizmetlerin verilebileceğini belirlemek için bu yaklaşımlardan faydalanılmaktadır (İçağasioğlu Çoban, 2012).

Kamusal hizmet üreten bir meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanları, hizmet alanları güçlendirmekle yükümlüdür. Bu zor görevle başa çıkmak için sosyal hizmet uzmanlarının kararlılığının yanı sıra kaynak desteği ve bürokratik işlerde çalınan zamanın geri verilmesi gerekmektedir (Walker ve Walker, 2009). Güçlendirme yaklaşımı ve bu yaklaşım temelinde gelişmiş baskı karşıtı uygulama da yoksulluk alanında kullanılabilir diğer yaklaşımlardır (Tuncay ve İl, 2006). Güçlendirme yaklaşımı bireylerin sorunlarının, onların yetersizliğinden kaynaklanmadığını, daha geniş ve çevresel alanlardaki kaynakların yetersizliği ya da bunların kullanılmaması nedeniyle ortaya çıktığını belirtmektedir (Barker, 2005).

Güçlendirme yaklaşımının temel amacı sosyal adaleti gerçekleştirmektir. Bu amaca ulaşmada sosyal hizmet uzmanları, birlikte çalıştıkları müracaatçıların kendi yaşamlarında birer "nesne" değil birer "özne" olmalarını hedeflemelidir.

Baskı karşıtı uygulama ise, yoksullukla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının soruna yalnız bireysel olarak yaklaşmaması gerektiğini, aynı zamanda sosyal bir sorun olarak değerlendirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu sayede, yoksulluk konusunda sosyal hizmet uzmanları hem doğrudan hem de politika boyutunda bakabilecek ve mevcut sosyal hizmet sistemine eleştirel bakabilecektir (Tuncay ve İl, 2006). Sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk alanında çalışırken kullanacağı sosyal hizmet değerlerinde en önemli olanı insan haklarının gerçekleştirilmesi, toplumdaki her düzey için sosyal adaletin sağlanmasıdır (IFSW, 2012). Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları yoksul müracaatçılar ile çalışırken mesleğin değerlerini göz ardı etmemelidir.

5. SOSYAL HİZMET UZMANININ MESLEKİ ROLLERİ

Sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan; sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunun geliştirilmesi için insan ilişkilerinde sorun çözmeyi, güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleri ile etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslektir (IASSW, 2001; IFSW 2001).

Sosyal hizmetin toplumun görüşlerini ve sosyal hizmetin katkısını değerlendirmek için toplumda özel gereksinimleri olan nüfus gruplarının ekonomik ve toplumsal güvencelerinin nasıl sağlandığını, hızlı değişim sürecinin bir sonucu olan kentleşme olgusunun olumsuz olarak etkilediği insanların karşı karşıya kaldığı yaşam koşullarını ve koşulların ortaya çıkardığı toplumsal sorunları göz önünde tutulması ve gelişmenin en temel göstergeleri olan gelir dağılımı, okuryazarlık, işsizlik, beslenme, bebek ölümleri nüfus artış hızı vb.nin genel nüfus içindeki oranlarının dikkate alınması gerekmektedir (Duyan, 2010). Sosyal hizmet mesleğinin amacı, mesleğin sınırlarını oluşturmada ve uygulama aşamasında kullanılacak yöntem ve yollar hakkında sosyal hizmet uzmanlarına bilgi vermektedir (Landon ve Feit 1999).

Sosyal hizmet mesleğini anlamak, insanı sosyal bir varlık olarak derinlemesine değerlendirmekle başlar. İnsanlar gerçek anlamda sosyal yaratıklardır ve başkalarına gereksinim duyar. Bir bireyin büyümesi ve gelişmesi büyük ölçüde başkaları tarafından sağlanan yönlendirme, beslenme ve koruma ile gerçekleşir ve insanın kendilik kavramı -onun fiziksel ve ruhsal olarak hayatta kalması dâhil- başka insanların karar ve eylemlerine bağlıdır (Sheafor ve Horesji, 2003).

Sosyal hizmetin; insanların sorun çözme, baş etme ve gelişimsel kapasitelerini artırmak; insanlara kaynak, hizmet ve olanak sağlayan sistemlerle müracaatçıları bağlantılandırmak; sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlev görmesini sağlamak ve sosyal politikaların gelişimi ve ilerlemesi için katkıda bulunmak üzere dört temel amacı bulunmaktadır (Pincus ve Minahan, 1973; NASW 2008).

Sheafor ve Horesji (2012), bir mesleğe sahip her insandan bir grup etkinlikler gerçekleştirmesinin beklendiğini belirtmektedir. Benzer bir şekilde sosyal hizmet uzmanı rolündeki bir kişinin uygulama sürecini dikkatli bir şekilde analiz etmesi, en etkili müdahale tekniklerini uygulaması beklenmektedir. Kişilerin mesleğin gerçekleştirmesinin kişisel ve duygusal bir yanı olsa da bunun yanında bir sosyal hizmet uzmanının neleri yapıp neleri yapmayacağına ilişkin mesleki sınırlar ve standartlar var olmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının birbiriyle bağlantılı on temel rolü bulunmaktadır.

- ✓ **Bağlantı kurucu** olarak sosyal hizmet uzmanı: Mevcut olan programlar ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmalı, her bireyin güç ve sınırlarına dair değerlendirmeleri gözden geçirmeli ve kaynaklara ulaşım konusunu iyi kavramalıdır.
- ✓ **Savunucu** olarak sosyal hizmet uzmanı: Savunuculuk sosyal hizmet uzmanının temel rollerinden biri olup sosyal hizmet uzmanının çalıştığı yerde gerçekleştirmesi gerektiği bir eylemdir.
- ✓ **Öğretici** olarak sosyal hizmet uzmanı: Gereksinim duyulan insani hizmetlerin varlığı, kalitesi ve sosyal politika ve programların müracaatçıların ihtiyaçları için yeterli olması adına toplumu eğiten etkinliklerle mücadele etmeye hazırlıklı olmalıdır.
- ✓ **Danışman/klinisyen** olarak sosyal hizmet uzmanı: Müracaatçılarına kanıta dayalı değerlendirmeleri uygulama ve bireylere, ailelere ya da küçük gruplar, yaşamlarındaki sorunlar ile başa çıkmak için yardımcı olacak müdahaleler yapmaktadır.
- ✓ **Vaka yöneticisi** olarak sosyal hizmet uzmanı: İhtiyaç duyulan hizmetin tipini tanımlamakta ve ilerleyen süreçte müracaatçının başka sistemlerden faydalanması için aracı olmaktadır.
- ✓ **İş yükü yöneticisi** olarak sosyal hizmet uzmanı: Eş zamanlı olarak müracaatçılar tarafından ihtiyaç duyulan hizmeti sağlamak ve işverenleri olan kurumların isteklerine cevap vermek zorundadırlar.
- ✓ **Personel geliştiricisi** olarak sosyal hizmet uzmanı: Çalışanların oryantasyonu ve eğitimi, personel yönetimine katkıda bulunmaktadır.
- ✓ **Yönetici** olarak sosyal hizmet uzmanı: Yönetim, kurum içi ve dışı eşgüdüm, politika ve program geliştirme ve program değerlendirme gibi sorunlulukları bulunmaktadır.
- ✓ **Sosyal değişim ajanı** olarak sosyal hizmet uzmanı: Sosyal sorunların ve politikaların analizini yapma, toplumun ilgisini harekete geçirme ve sosyal kaynakların geliştirilmesini sağ-lama gibi işlevlerde bulunmaktadır.
- ✓ **Meslek elemanı** olarak sosyal hizmet uzmanı: Kendini değerlendirme, kişisel/mesleki gelişim ve sosyal hizmet mesleğinin güçlendirilmesi sorumluluğu taşımaktadır (Sheafor ve Horesji, 2003; Duyan, 2010).

6. SONUÇ

Dezavantajlı ve hassas/incinebilir bireylerin, grupların ve ailelerin hak savunuculuğunu yapan bir meslek olarak sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet temeline dayanarak kentleşme süreciyle birlikte daha çok hissedilen yoksullukla mücadelede önemli bir yer teşkil etmektedir. Kentleşme sürecinin getirmiş olduğu yoksulluğun sonucu olarak; parçalanmış aile, aile içi şiddet, suça sürüklenen çocuklar, madde bağımlılığı, sokakta çalışmaya itilen çocuklar gibi birçok sosyal sorun karşımıza çıkmaktadır. Sıralanan bu sorunları yaşayan müracaatçılar / müracaatçı grupları sosyal hizmetin gerek mikro düzeyde gerekse mezo ve makro düzeylerde odak grubunu oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları kentleşme ile birlikte ortaya çıkan yoksulluk alanındaki bu sorunlara karşı bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşmakta ve sosyal hizmet disiplininin gerektirdiği bilgi, beceri ve değer kapsamında mesleki müdahale süreci geliştirmektedir.

Bağlantı kurucu olarak sosyal hizmet uzmanı, mevcut hizmetler ve kaynaklar hakkında bilgi sahibi olarak, sunulabilecek hizmetlerin ve var olan kaynakların adil dağılımı ile birey, aile ve toplum düzeyinde kaynaklarla ihtiyaç sahiplerini bir araya getirerek yoksullukla mücadele eder.

Savunucu olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksullukla mücadele sürecinde bireylerin, ailelerin ve toplumun refahını sağlamaya yardımcı olarak haksızlıklara karşı müracaatçı gruplarını destekleyici bir rol üstlenir.

Öğretici olarak sosyal hizmet uzmanı, sunulan hizmetler hakkında bireylere, ailelere ve topluma, var olan kaynaklar ile müracaatçılar arasında ulaşılabilirliği sağlamak adına öğretici etkinliklerle bilgi sağlar. Ayrıca yoksulluk alanında sunulan hizmetlerin ve yasal düzenlemelerin geliştirilmesi amacıyla düzenlemeleri yapan mekanizmalara bilgi sağlamak yoluyla yoksullukla mücadelede destekler. Danışman / klinisyen olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksullukla mücadele sürecinde, yoksul insanların

ve grupların iyilik halinin sağlanması ve kaynaklara kolay bir şekilde ulaşılabilmesi ve yoksulluk sonucu ortaya çıkan sosyal sorunlar ile başa çıkmak için yardımcı olur.

Vaka yöneticisi olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksullukla mücadele sürecinde ve yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkan sosyal sorunların çözüme kavuşturulması sürecinde, mikro, mezzo ve makro düzeylerde ihtiyaç duyulan hizmeti tanımlayarak müracaatçılara ve hizmet sunan kurumlara / kuruluşlara destek sağlar. İş yükü yöneticisi olarak sosyal hizmet uzmanı, müracaatçılar ve müracaatçıların hizmet aldığı kurumlar arasında bir denge oluşturarak ihtiyaç duyulan hizmeti sağlamakla birlikte kurum kapasitesinin oluşturulmasına katkı sağlar.

Personel geliştiricisi olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksullukla mücadele eden meslek elemanlarının uyumu ve personel yönetimine katkı sağlar. Yönetici olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksullukla ve yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkan sorunlarla mücadele eden kurumlarda yönetici sorumluluğunu yüklenir ve bu durumda kurumsallaşma süreci ve yoksullukla mücadele politikalarının geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yürütür.

Sosyal değişim ajanı olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksulluğun ve yoksulluk sonucu ortaya çıkan sosyal sorunların tespiti, sorunların ortadan kaldırılması için gerekli politikaların belirlenmesi, toplum refahının sağlanması için gerekli kaynakların artırılması amacıyla çalışmalar yürütür. Meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanı, yoksullukla mücadele sürecinde kendi güç ve sınırlarını değerlendirerek mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme ve sosyal hizmetin değerleri temelinde uygulamalar gerçekleştirme sorumluluğuyla hareket eder.

KAYNAKÇA

Agcadağ, İ. (2011). Kentleşme Sürecinde Tüketim: Antalya Semt Pazarı Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Es, R., Şengül, M. (2007). "Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği", İCANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara.

Eş M., Ateş H., "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Sosyal Siyaset Dergisi, Sayı:48, 2004.

Gökulu, G. (2010). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 24 (1)

Keleş, R. (2002). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Kule, H. (2004). Kentsel Yoksulluk ve İzmit’te Yoksulluk Yansımaları, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Mingione, E. (1996). "What is Urban Poverty?". Mingione, E. (ed). Urban Poverty and the Underclass: A Reader, UK, Blackwell Publishing.

Özkalp, E. (2005). Sosyolojiye Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

NASW. (2008). Code of Ethics of the National Association of Social Workers.

TÜİK, (2009). Yoksulluk Çalışması, 6 Ocak 2011. Tük Haber Bülteni Sayı 3.

Walker, C., Walker, A. (2009) Social Policy, Poverty and Social Work., Ed.: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. Social Work, Themes, Issues and Critical Debates, 3. Edition, Palgrave Macmillan

Yıldırım, M. (2014). Kavramsal Çerçevesi İçerisinde Kent, Kentleşme ve Kentleşme. Toplum Bilimleri Dergisi, Ocak 2014, 8: (15)

Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 1 (4), 293-323.

Zastrow, C. (2010). Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People, 10th International Edition, BROOKS/COLE Cengage Learning